

BİR TEK PARTİ POLİTİKACISININ PROPAGANDA KONUŞMALARI: HİLMİ URAN ÖRNEĞİ

Fahri SAKAL*

ÖZET

Türkiye’de çok partili döneme geçiş aşamasında Cumhuriyet Halk Partisi’nde bazı politika değişiklikleri görülmüştür. Bunlarla ilgili örnekler Parti’nin iki numaralı adamı durumundaki Hilmi Uran’ın Antep ve Urfa’da yaptığı politik konuşmalardan çıkarılabilmektedir. Uran bu konuşmalarda, daha önceki Tek Parti dönemi üslubunu ve söylemlerini terk etmeye hazır ve çok partili demokrasiyi özümsemek isteyen bir politikacı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Demokrat Parti’nin iktidar döneminde yaptığı bazı değişikliklerin işaretlerini bu konuşmalarda görüyoruz: Amerika Birleşik Devletleri ile müttefiklik, dini eğitimin lüzumu, antikomünizm ve Sovyet tehlikesi, çok partili demokrasinin faziletleri v.s.

Anahtar Kelimeler: parti, politika, Cumhuriyet Halk Partisi, Hilmi Uran

THE SPEAKING OF POLITICIAN OF SINGLE POLITICAL PARTY: MODEL OF HİLMİ URAN

ABSTRACT

There had been some policy changes of the Republican People’s Party(CHP) in the period of transition from one-party system to multi party system in Turkey. The Speeches of Hilmi Uran who was considered second man in CHP had full of examples regarding policy changes. Uran had appeared to be a politician who was ready to acknowledge the principals of multi party system. Some changes carried out by H. Uran, such as alliance with the USA, introduction of religious course in public schools, awareness for Soviet and left wing threats, the virtues o democracy.

Key Words: Party, politica, Cumhuriyet Halk Partisi, Hilmi Uran.

Siyasilerin seçim konuşmaları ve propagandaya yönelik vaatleri bazen gerçek sorunlara da değinse bile çoğunlukla popülist nitelikli, aşırı ölçüde ve yapılabılır olmayan görüşleri içermektedir. Bunlar Türk siyasi literatürüne “Kayseri’ye deniz getirmek ve liman yapmak!” gibi konular üzerinde alaycı fıkralara da zemin hazırlamışlardır. Böyle bir siyaset ortamında yaşayan insanlar da politikacılar tarafından kandırılmayı, kendi vergileriyle kendi oylarının satın alınmasını zamanla kanıksıyor, ancak politika esnafına olan inancını da yitiriyor. Bu arada örneğimizin tersi bir politik tavır da söz konusu olabiliyor. Daha çok tek parti dönemlerinde gördüğümüz kurucu, kurtarıcı ve totaliter özellikli partili politikacıların seçmenlerine hitap ve vaat tarzları nasıldır? Tek parti dönemi politikacısı halka seçim meydanlarında, iletişim araçlarında ve salonlarda neler vaat eder? Klasik politikacı üslubu ile onlarınki herhangi bir konuda farklılıklar gösterebilir mi? Benzer sorular mümkündür.

Milli Şef İsmet İnönü’nün devr-i iktidarında CHP’nin en önemli isimlerinden biri olan, dönemin Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, 1950 öncesinde kendi ifadesiyle “İki buçuk seneye yakın bir zaman devam eden parti başkanlığında” sırasıyla Amasya, Yozgat, Kastamonu, Malatya, Giresun, Tokat, Adana, Mersin, Urfa, Antep, Manisa, İzmir vilayetlerini dolaşabilmiştir¹. Gittiği illerde halka hitaben konuşmalar da yapan Uran, bu on iki ilin dışında bir yerde, en azından konuşmacı olarak bulunmamıştır². Bu illerden Antep ve Urfa’da birer ve Ankara radyosunda da bir konuşmasının metni ve Hatıraları’nda ileri sürdüğü seçime ve politikaya yönelik fikirleri incelendiğinde, ülkenin durumunun tespiti, halkın dertleri, ihtiyaçları, 27 yıllık CHP İktidarı’nın hesabının verilmesi, yapılanların halka duyurulması, yapılamayanlara dair mazeret ve bahanelerin anlatılması, gelecek dönemde memleket ve halk için yapılması planlanan işlerin sayılması vs. gibi sözleri göremiyoruz. Bir büyük seçim öncesinde bir parti başkanının bu kadar az yer dolaşması, halkının durumunu tespit ve düzeltme vaatleri yapmaması, tek parti politikacılarının halka

* Yard. Doç. Dr. OMÜ, Fen Ed. Fak. Tarih Bölümü, Samsun.

¹ Hilmi URAN, (1886–1957) CHP’li politikacı ve bakanlardandır. Bkz. Hilmi URAN, **Hatıralarım**, Ankara, 1959, s.503–504.

² İsmet Paşa’nın bazı yurt gezilerine maiyet ricali olarak iştirak ettiğini biliyoruz. Fahreddin Kerim Gökay’ın “İşte İstanbul, Paşam” diyerek yaklaşan siyasi hezimeten habersiz ve mağrurane bir eda ile Taksim’deki kalabalığı gösterdiği geziye Uran da katılmıştır. Bkz. **Hatıralarım**, s.561–564.

yaklaşımı açısından manidar bir örnek sayılmalıdır. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki, o sırada CHP muazzam gücünü propaganda için sonuna kadar kullanmıştır. Genel Başkan Vekili olarak Uran az gezmiş olabilir; Genel Başkan olarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan olarak Günaltay ve bakanlar da propaganda amaçlı yurt gezileri yapmışlardır.³ Gerçi, hiç çalışmasalar ve propaganda yapmasalar da, halkın kendilerini seçeceğine, herkesin onlara, devleti kuran ve inkılâpları yapan parti olarak minnettar olması gerektiğine inanıyorlardı. Ama yine de hem partililer, hem de basın, aydınlar ve Halkevi gibi kuruluşlar aracılığıyla çalışmalarını seçimi kazanacaklarına olan inançlarının verdiği rahatlıkla sürdürmüşlerdir. Bu inanç Uran'a halka bir şeyler vaat etmemek, ülkeyi kalkındırmak için bir proje sunmamak şeklinde yansımıştır.

1949 da Antep ve Urfa'da, 4 Mayıs 1950 tarihinde Ankara radyosunda halka hitaben yaptığı konuşmalar bu konuda bize yeterli veriler sunmaktadır⁴. Uran'ın bu şehirlerde konuşma yapacağı CHP Genel Sekreterliğinden bölge teşkilatlarına telgrafla önceden bildirilip⁵ halkın ve partililerin hatibi dinlemeye gelmesi –getirilmesi için gereken hazırlıklar yapılmıştır. İl teşkilatlarının önceden haberdar edilmesi siyasi gelenekte alışılmış bir durumdur. Ancak tek parti döneminde devletin güç ve imkânlarının kullanılması da mümkün olduğundan, daha görkemli mitinglerin yapılması beklenebilir. Bu durumda dolan meydanlar ve coşan - coşturulan yığınlar karşısında rakipsiz-muhalifsiz hatipler kalabalıklara neler söylemez, halka neler vaat etmez?

Hilmi Uran her iki şehirde ve radyoda da benzer içerikli konuşmalar yapmıştır. Urfa'da 4 Mayıs 1949 tarihinde üslubundan anlaşıldığına göre bir salonda partililere hitap etmiştir. Antep konuşmasını ildeki “gezinti” sonrasında 7 Mayıs 1949 da gerçekleştirilmiştir. Radyo konuşması ise Urfa'dakinden tam bir yıl sonra, 4 Mayıs 1950'de yapılmıştır.

Antep konuşmasında “uzun zamandan beri” yapmakta olduğu yurt gezilerinde “*vatandaş üzüntü ve ıstırabının giderilmesine delalet edebilmek*” ve Partiye “*intisabı olsun olmasın tek mil vatandaşlarımızın ihtiyaçlarını Ankara'ya,*” icradaki arkadaşlarına “*aziz bir emanet olarak*” götürüleceğini⁶ söyleyen konuşmacı, dinleyenlerin partiye ve onun hükümetine bağlılığından dolayı teşekkür etmiştir: Urfa'da da “*Bu vefalı parti bağlılığının tam bir minneti altındayım.*” diyerek söze başlamış ve ayrıca partinin bir inkılâp partisi olduğunu vurgulamıştır. “*İnkılâp Partisi için şahidi olduğum bu vefakârlıktan pek mütehasıs*” olduğunu ifade etmiştir. “*Ankara'ya dönünce burada muttali olduğum Urfalıların ıstıraplarını gidermeye muvaffak olabilirdim bahtiyarlık duyacağım*” demiştir⁷. Görüldüğü gibi kendi partisinin uzun iktidar döneminde vatandaşın üzüntü ve ıstırabının olduğunu fark eden ve onu itiraf eden bir politikacı kimliği ile karşı karşıyayız⁸.

Uran, konuşmasında çok partili hayatın partisine yaradığına da temas ederek, “*çeşitli partiler rejiminin uyandırıcı tesirlerinden hisse alanların başında partimiz gelmektedir*” demiştir. Ona göre partide dayanışma bu sayede artmıştır. “*Partimizin, tek parti halinde çalışırken uyuskuğu ve hareketsizliği ne kadar tabii telakki edilirse, politika sahasında rakiplerle karşılaşınca derhal canlı ve enerjik bir durum almış olmasın da zaruri görmek icap eder.*” Ona göre partiye bu dinamizm muhaliflerin “*taşkın ve isnatlı konuşma suretindeki menfi gayretleri*” sayesinde gelmiştir.⁹ Gerçekten çok partili döneme geçerken CHP de ciddi politika değişiklikleri görülmüştür. Kayseri Develi ilçe teşkilatında bir görevlinin 1937–1939 yıllarında yaptığı bazı yolsuzluk ve yüz kızartıcı suçlardan dolayı mahkûm olmuş ve barodan bile atılmış

³ İsmet İnönü'nün yayınlanan günlüklerinde Paşa'nın ne kadar aktif olarak gezdiği ve halk üzerindeki muazzam itibarını sonuna kadar kullandığının delillerini görmek mümkündür. Üstelik burada yayıncıların yaptığı bir parantez içi yorumda CHP'nin çok yönlü politik delil ve tezlerle halkın karşısına çıktığı, DP'nin ise 1946'dan o yana yeni bir söylem tarzı geliştirmedeği iddia ediliyor. Bkz. İsmet İnönü, *Defterler (1919–1973)*, I.C. YKY, İstanbul, 2001, s. 536.

⁴ Radyo Seçim konuşmasının metni s. 567–568'dedir.

⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu (BCA, CHP K.)* no: 490,01/ 227.895.4. 26 Nisan 1949 Tarihli telgraf.

⁶ *BCA, CHP K.* 490,01/227.895.4. Antep Konuşması, sayfa: 34.

⁷ *BCA, CHP K.* 490,01/227.895.4. Urfa Konuşması, s. 23.

⁸ Hâlbuki gerek Uran gerekse diğer CHP'liler DP'liler ve diğer muhalefet erbabı tarafından dile getirilen halkın fakirliği veya diğer dertleriyle ilgili propaganda amaçlı konuşmalarına “yıkıcı propaganda”, “yalan sözler”, “tezvirat” gibi mûsamahasız ifadelerle karşı çıkıyorlardı. Bu yazıda bunun örnekleri görülecektir.

⁹ *Aynı belge*, Urfa konuşması, s.24, Antep konuşması, s. 39, 47.

olduğu halde, partiden 1950 seçimi yaklaşına kadar atılmamıştır. Seçim öncesinde ise adı geçen suçlu şahıs partide olduğu müddetçe partinin seçimi kaybedeceği endişesi ile bu şahıs partiden atılmıştır.¹⁰ Bu örnekte çok partili rejimin “fazilet-i terbiyetkârisini” yoruma gerek kalmayacak kadar net olarak görüyoruz.

Antep’te muhalefete yüklenen Uran şöyle konuşmuştur: “Gözlerimiz önünde her gün, pervasız devam ettirilen ve hele bazen kinden aldığı hızla, memleketin mukadderatına kadar her şeyi kötü ve karanlık göstermekte olan insafsız telkinler, zehrini büyük vatandaş kitlelerinin sağduyusuna bir türlü akıtamamaktadır... Çok defa ticari bir meta halinde bile satılan bu zehrin şimdiye kadar vatandaş akliselimini bir türlü yenemediği... ve yenemeyeceği”¹¹ gibi yuvarlak ve muğlak eleştirileri “zehir” ve “kin” gibi ifadelerle süslerken muhalefetin hangi söz ve fiillerinden şikayetçi olduğunu anlatmamıştır. “Halkın ıstırabı” ve buna karşılık tek parti döneminde partisinin “uyuşuk ve hareketsiz” olduğu bizzat kendisi tarafından da dile getirilirken, bunları muhalefetin söylemesine neden karşı çıktığını herhalde çok partili hayattaki acemiliğine atfetmek doğru olacaktır.

Konuşmasının devamında kendilerinin de parti ve hükümet olarak kusursuz olmadıklarını kabul eden Uran, “hiçbir tenkit ve muahazeye pay bırakmayacak surette her sahada büyük başarılar sağlamakta ve büyük halk kitlelerine hiçbir şikâyet konusu bırakmamakta” olduklarını iddia edecek kadar başarılı olmadıklarını ve böyle bir iddiadan da uzak olduklarını şu sözlerle ifade etmiştir¹²: “Biz kusur sayılan ve kusur sayılmayan vasıflarımızla ortada duran insanlarız ve biz nihayet Parti olarak da, şimdiye kadar yapabildiklerimizle ve yapamadıklarımızla(...)meydanda duran insanlarız. İşin düğüm noktası bütün çıplaklığıyla şöyledir arkadaşlar: Muarızlarımız bizi sadece kusurlarımızla görmekte ve halka bizi sadece kusurlu insanlar olarak göstermeye çalışmaktadır. Onlar bizde rastladıkları iyi vasıflara nedense hem sinirlenmekte; hem de onları halka duyurmaktan ihtimamla çekinmektedirler.¹³ Hâlbuki büyük halk kitleleri bütün bu menfi gayretler içinde de bizi, başardığımız ve başaramadığımız işlerle birlikte mütalaa etmekte ve bizi olduğumuz gibi görmelerini ve göstermelerini istemiyoruz ve asla beklemiyoruz. Biz o kadar saf değiliz ve onların, biz ne dersek diyelim, bizi ve işlerimizi halka daima tek taraflı göstermekte devam edeceklerini biliyoruz. Biz bu konuda halkımıza şükran borcumuzu açıklamak isteriz. Çünkü görüyoruz ki artık halkımız, bu ulu orta muhalefet¹⁴ tenkitlerinin sadece iktidarı yıpratma hareketi olduğunu kavramış; bazen öğünerek, bazen acındırarak yapılan tenkitlere de daima ölçsüzlük ve mübalağa hâkim olduğunu öğrenmiştir.”

Uran, Demokrat Parti’yi eleştirmenin yanı sıra, “Demokrat Partiden silkilen bazı unsurların ötede beride tamamen gayza ve kine dayanan ve onun için de daima aşırı vasıfta olan tenkitlerine” cevap vermeyeceğini, bunların milletin sağduyusu ile muaraza halinde olduklarını da söylüyordu.¹⁵ Anılarında da benzer konulara temas eden bu usta politikacı, muhalefet tarafından “Hemen her gün yurdun bir köşesinde mitingler yapılıyor, nutuklar irad ediliyor, emniyetsizlikler izhar ediliyor”¹⁶ diyerek partilerin meşru muhalefetini bile hazmedemeyen bir tavır sergiliyordu. Muhalefetin mitingler yapması ve nutuklar atması bile hoş görülemez, normal bir siyasi hak olarak telakki edilemiyordu.

¹⁰ BCA, CHP K. 490,01/ 169.672.1

¹¹ Aynı belge, Antep konuşması, s.35.

¹² Aynı belge, Antep konuşması, s.35–36

¹³ Buradaki son iki cümle çok manidardır ve çok partili döneme yeni geçmiş bir ülke politikacısının acemiliği söz konusudur. “Muhalefet bizi halka hep kötü anlatıyor” diyor. Muhalefet iktidarı övecek değil, elbette kusur arayacaktır. Bunlar biraz laf olsun kabilinden, biraz da çok partili rejimin henüz başında olduklarından bu sahadaki acemiliklerinin bir göstergesi kabul edilmelidir.

¹⁴ Bu “ulu orta muhalefet” ifadesi, Uran’ın anılarında da vardır. Bkz. **Hatıralarım**, s. 576. Burada Tek Parti politikacısına hâkim olan psikoloji kanaatimizce iyi tahlil edilmelidir. 1949 Yılında bir yandan “CHP’ye muhalefet edenlerin kanuna göre cezalandırılması” (Bkz BCA, **CHP Katalogu** 490.1/163.659.3.) uygulamaları söz konusu iken, diğer yandan seçim kanununda yapılan düzenlemelerle iktidarın böyle “ulu orta” muhalefeti suçlaması zorlaştırılmıştı. Ama buna rağmen Uran’ın “ulu orta muhalefet” yapıyorlar diye DP’lileri suçladığını görüyoruz. Ulu orta muhalefet ne demek ve niçin bu tarz muhalefet suçlansın, herhalde açıklanması zordur. Uzun yıllar boyunca rakipsizliğe, murakabesizliğe ve kontrolsüzlüğe alışanların en hafif bir muhalefeti resmen suçlayamayınca buldukları bahane gibi bir durum söz konusudur denilebilir.

¹⁵ Antep Konuşması, s.37.

¹⁶ Uran, **Hatıralarım**, s.541.

Çok partili hayata geçişin CHP'ye dinamizm kattığını yukarıda belirtmiştik. Bunun yanı sıra konuşmacı, partinin yeni dönemde demokratlaşmaya başladığını da iddia etmiştir. Partideki bütün görevlere gizli oylamalı seçimle gelindiğini, bütün teşkilat kademelerine partililerin arzu ve iradelerinin hâkim olduğunu söylemiştir. Ona göre devlet idaresine hâkim olan demokratik sistem parti bünyesinde de uygulanmaktadır. Devlet idaresinde olduğu gibi parti idaresinde de seçilerek, itimat kazanarak işbaşına gelmektedir. Dolayısıyla partide bir tahakküm durumu yoktur. Parti disiplini sağlamak bahanesiyle kimsenin kanaatini serbestçe söylemesi de engellenemez.¹⁷ Uran'ın bu bölümdeki fikirleri ve üslubu sanki partililere parti propagandası yapar gibidir. Diğer bir tabirle parti içi sıkıntılara istinaden yapılan, partideki idareci seçimleri ve benzeri uygulamalardan dolayı yükselen hoşnutsuzluğu ve belki de partide yaşanacak muhtemel bir istifa ve çözümlü furyasını engelleme çabası gibi geliyor.

“*Hep bildiğiniz gibi biz senelerden beri iç idare sistemimizi tamamen halkın arzu ve iradesine bağlamış ve dayamış bulunuyoruz. Bir inkılâp partisi olarak Cumhuriyeti kuran Partimiz yurt işlerinde tek parti halinde çalışır ve hizmet ederken şimdi artık mesaisini rakip partilerin tenkit ve murakabesi altında devam ettirmektedir.*” Bundan önce iki dereceli seçimle yapılan milli hâkimiyetin gereği olan seçimler, bundan sonra tek dereceli sistemle yapılacaktır.¹⁸ “*İçine girdiğimiz ve gün geçtikçe halkımızın olgunluğu sayesinde geliştiğini şükranla gördüğümüz çeşitli partiler rejiminde iktidar ile muhalefet arasında*” rekabet amaçlı söz ve fiiller elbette olacaktır. Partiler muarızlarını küçük gösterecek ve kendilerinin daha ehil olduklarını iddia edeceklerdir. Halk, partilerin bu farklı görüş ve düşüncelerini dinlemeli ve ondan sonra kimi seçeceğine karar vermelidir.¹⁹ Uran sorumlu bir devlet adamı ve demokrat aydın olarak partililerinin eğitimine de katkı sağlamaya da çalışmaktaydı. “*Ümit ediyoruz ki gün geçtikçe ve halkımız taşkın hareketlere karşı rağbetini böyle esirgedikçe bizde de tenkit ve murakabe yakında büsbütün makul bir mecraya girecek ve artık bir yerde çeşitli partilerin vücudu orada sadece memleket idaresi için beslenen makul fikir ayrılıklarına dayanarak küskünlüklerden, ihtiraslardan ve şahsi işbirarlardan hız almış gayretler partiler, camiasında asla yer bulamayacaktır.*”²⁰ Ona göre demokrasi bir zihniyet ve kültür meselesidir ve halkımızı buna hazırlamalıyız. Kaybeden partilerin bunu kabullenmesi ve yeni seçim için hazırlıklara başlaması gerekiyor. Mağlubiyeti kabullenmek ve tahakküm politikasını unutmak demokrasinin temel şartıdır. Çoğunluğu sağlamak için bazı demokrasi dışı çarelere başvurmak da kabul edilemez.²¹ Bizde kamyonla seçim meydanlarına adam taşımak ve bu yolla propaganda yapmak gibi alışkanlıklar da yanlış teamüllerdir.

¹⁷ Aynı belge, Urfa konuşması, s.25.

¹⁸ Urfa konuşması, s. 26.

¹⁹ Antep konuşması, s. 37. Hâlbuki daha önceki sözlerinde muhalefet her şeyi kötü gösteriyor diye suçluyordu.

²⁰ Antep Konuşması, s. 38.

²¹ Ancak parti tabanı ve küçük idareciler zümresi muhalefete karşı daha şahince duygular besliyor ve iktidarın güç kullanarak muhalefeti ezmesini istiyordu. Böyle talepler Bitlis, İzmir ve Üsküdar gibi yerlerden gelmiş, onlara cevap veren Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu “demokrasi hayatında bu gibi konuşma(k) ve yazmalara sık sık rastlayacağız.” Diyerek tabanın bunlara alışması gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. BCA 490,01 / 459.1884.3. İsmet Paşa'nın da aynı istikamette tabanı yatıştırıcı çıkışı olmuştur. Bilindiği gibi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 11 Temmuz 1947 tarihinde halkımızı çok partili rejime alıştırmak, iki parti arasındaki sürtüşmeleri önlemek ve muhalefete güvence vermek için radyodan bir konuşma yapmış; bu konuşmanın metni bir Beyanname olarak 12 Temmuz tarihli gazetelerde yayınlamıştı. Bkz. İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)* 1.Cilt, YKY, İst., 2001, s.467. Ancak Cumhurbaşkanının bu konuşmada iki parti arasında tarafsız kalacağını ve muhalefetin devlet gücü kullanılarak ezilmeyeceğini garanti etmesi CHP tabanını endişelendirmiştir. Onlara göre Demokratlar bu karardan sonra şımaracaklardı. Paşa'nın “harp dışı” kalmasını muhalifler “ilk cephe yarılışı” olarak değerlendirecekler, bu da CHP tabanında “kötümser ve endişeli bir hava” oluşturacaktır diye değerlendiriyorlardı. “İnönü hakikaten bizi bırakıyor mu?” En çok merak edilen ve sorulan sorudur. “Bu durumda “üç yıl sonraki seçimde iktidarı kaybedeceğiz” diyen İzmir Milletvekili Kamuran Örs, partinin başında kalıp kalmayacağını “Sayın Milli Şefimizin ilan ve izahı”nı 11 Temmuz 1947 tarihli yazısıyla Parti Genel Sekreterliği'nden istemiştir. Bkz. BCA, 490.01/165.658.1. Üsküdar'dan gelen ses ise tam bir anti demokrasi şahikasıdır: CHP Salacak Semt Ocağı Başkanı Orhan İlgin şunları söylüyordu: “**Kanunlarımızı haksız bulduklarından bahisle memleketi isyan tohumları atan muhalifler, bünyelerinde kuvvet mevcut bulunan o kanunlara itaat ettirilmelidirler. Kuvvetin mevcudiyetini hatırlamayan bu efendilere kudret ve kuvvetimizin gösterilmesi zamanı gelmiştir. Unutmamalıyız ki kuvvet küre-i arzda yalnız hakiki hukuk değil, meşru hukuktur da.**” “**Kuvvete dayanan ve kuvvetini muhalefete en geniş manada hissettiren ve kendisine itaati borçlu kılan... parti hükümeti artık şımartıcı politikadan vaz geçmelidir.**” BCA, 490,01/ 163. 649. 3.

En önemli demokrasi kurallarından biri olarak seçim emniyetini gören Hilmi Uran, bunun için temel şartın “gizli seçim” ve “aleni tasnif” olduğunu, medeni milletlerde bu halin kabul edildiğini ve vatandaşın kimseden etkilenmeden oyunu kullanması ve oyların dürüstçe sayılmasının gerekliliğini ısrarla anlatmıştır. Seçim kanununun bunu garanti ettiğini söyleyen konuşmacı, muhalefetin seçim güvenliği olmadığı bahanesiyle bazı yerlerde seçime girmemek gibi bir eğilim taşıdığını, fakat hükümetin seçim emniyetini tam sağlayarak, onlara bu fırsatı vermeyeceğini ifade etmiştir. Güvenli bir seçim için sadece kanunların ve kolluk kuvvetlerinin doğru kullanılmasının da yeterli olmayacağını belirterek ancak “*halk şuur ve teyakuzunun kefaletinde*” seçim emniyetinin tam olarak sağlanabileceğini vurgulamıştır. Kaybedilen seçimleri güvensiz diye ilan edip kazanılan seçimlerden sonra susmanın demokratça bir tavır olmadığını ve bunların vatandaşı da düşman kamplara böldüğünü itiraf etmiştir. Vatandaşın bunlara dikkat etmesini isteyen Uran, oy kullanmayı ve nasıl parti ve fikriyat seçilmesi gerektiğini de kendi seçmenlerine anlatmaya çalışmıştır. Güvenli bir şekilde yapılan seçimlerin sonuçları ne olursa olsun bütün tarafların ve partilerin ona hürmet etmesinin demokrasi şartı olduğunu anlatmıştır.²² 1946 Seçimindeki olayları kinayarak anlatan Uran şöyle demiştir: “*Biz ihtirasın ve seçimlerde mutlaka ve her ne pahasına olursa olsun kazanma zihniyetinin doğurduğu bu gibi düşmanlık havalarına geçirdiğimiz seçimlerin çoğunda elemle ve ıstırapla şahit olduk.... İleri memleketlerde bu sistem, hakkı tecelli ettiren bir sistem olarak yaşar; bizde de vatandaşlar arasında kin ve gayız tohumları değil, sevgi ve iyi geçim havasını serpmelidir. Bunun için de her şeyden evvel siyasi partilerde hakka hürmet terbiyesi başta aranan bir vasıftır. Ben... bütün vatandaşlarımızın karşılıklı halka hürmetkar olmayı bilmelerini ve seçim ihtiraslarına kapılarak aralarındaki kardeşlik minasebetlerini zedelemeye dikkat etmelerini çok rica ederim.*”²³ Burada seçim öncesinde demokrasi ve çok partili sisteme yabancı bir halkın siyasi farklılıkları şiddete başvurarak çözmeye kalkışmasından endişe eden sorumlu bir devlet adamı ile karşı karşıya bulunduğumuzu görüyoruz. En azından kendilerinin de “açık oy gizli tasnif” uygulamalarıyla eleştirildikleri geçen seçimden kalan hatıralardan dolayı, kendi partilerine pek güvenemeyen ve onları ikaz etmeyi gerekli bulan bir politikacı...

Ancak muhalefeti eleştirirken aynı olgunluğu gösterebildiğini söyleyemeyeceğiz. CHP politikacısı konuşmasında muhalefete yüklenirken, onların olağan propaganda sözlerini haksız bir şekilde suçluyor. “*Mutlaka küfür etmek, mutlaka her şeyi kötölemek, milleti hep kendi tarafında göstererek muarızlarına millet camiasında mütevazı bir yer bile ayırmak istememek; her iddiayı mutlaka yirmi milyona desteklemek suretiyle kuvvetli söz söylediğini sanmak ve nihayet kim nerede mısır bulamıyor; kim arpasına ne karıştırarak yiyor, diye istismar için diyar diyar hoşnutsuz aramak... yolları umuyoruz ki yakında geçer akçe olmaktan çıkacaktır ve bunu da tamamıyla halkımızın olgunluğu temin edecektir.*” “*Asil milletimizin ağır başlı karakterine yakışan da budur.*”²⁴ Bu paragraftaki şikâyetler çok manidardır. Bunların üzerinde sosyologlar ve psikologlar biraz düşünmelidir. Öncelikle “küfür” edildiği iddiasını geçmeliyiz. O dönemde demokrasi geleneği ve çok parti kültürü yerleşmediği için bazı suçlamalar her iki tarafça küfür olarak telakki ediliyordu. Yoksa gerçekten küfre varan sözler şimdikilerden daha azdır. Küfür denen sözlerin çoğu da küfür değildi. İsmet Paşa, Bayar, Menderes, Uran ve Günaltay gibi şahsiyetlerin sinirli hallerindeki sözleri bile birer Osmanlı beyefendisinin sözleri idi.

Uran partilere ve muhaliflere birbirlerine anlayışla yaklaşmalarını söylüyor ama farkında olmadan kendisi de karşı partilerin muhalefeti küfürle suçluyor. Hatta CHP tabanında çok daha sert olan ve muhalefeti sindirecek devlet politikası güdülmesini isteyen tavırlar²⁵ karşısında bizzat İnönü ve Uran gibi devlet adamları tabanlarına yatıştırıcı konuşmalar yapmak durumunda bile kaldıkları oluyordu.²⁶ “*Mutlaka her şeyi kötölemek*” ise yine cevap vermeye veya değerlendirilmeye gerek görülmeyen bir lafuz. Muhalefet elbet kötöleyecektir. Muhalefetin “*muarızlarına (yani CHP'ye) millet camiasında mütevazı bir yer bırakmaması*” ise komik bir şikâyet oluyor. Devletin bütün cihazlarına ve propaganda imkânlarına hâkim olan, zaman zaman öğretmenlerin bile Atatürk'ün partisine girmesini gerekli görüp ona göre düzenlemeler

²² Urfa konuşması, s. 27–29; Antep konuşması, s. 43–44.

²³ Antep konuşması, s. 44–45.

²⁴ Antep konuşması, s. 38.

²⁵ CHP Üsküdar teşkilatının bir alt birimi olan Salacak Semt Ocağı başkanının 20 numaralı dip nottaki konuşması buna örnektir.

²⁶ İsmet Paşa'nın seçim konuşmalarında bunun örnekleri görülmektedir. 20. dip notta anlatılmış olan 12 Temmuz Beyannamesi de bu amaca yönelik olarak irad edilmiştir.

yapan, okullarda Halk Evleri Kolları kuran, teftişlerde esnafın bile partili olanını ve olmayanını tespit eden²⁷ vs. vs. bir partinin hatibi hâlâ millet camiasında mütevazı bir yer bulamadığını iddia ediyorsa, bu başka türlü değerlendirilmelidir. Evet, o dönemde millet nazarında mütevazı bir yer arayan iktidar değil, muhalefettir. Ancak Uran'ın karşılaştığı zorluk şuradadır: Yirmi yedi yıllık iktidardan sonra milletin karşısına çıkıp ne söyleyecektir? Yaptıklarını anlatacaktır. Yapamadıklarına da siyasetin mantığı içinde bahaneler bulacaktır. Uran bunları da yapmıyor. Antep ve Urfa gibi verimli ve halkı çalışkan illerde “size şu yatırımları getirmeyi düşünüyoruz” diye hiçbir vaatte dahi bulunmamıştır. Hâlbuki muhalefet bu çeyrek asrın hesabını milletin önüne koyuyor. Millete hesap sorma yollarını öğretiyor. Bu demokrasinin ona verdiği bir hak. Ayrıca “bekâra karı boşamak kolaydır” fehvasınca muhalefet konuşuyor. İktidarın hatalarını da anlatıyor. Vatandaş mısır bulamıyormuş, arpaya bir şeyler karıştırıyormuş... Bunu muhalefet elbette söyleyecektir. Söylemezse itibar toplayamaz. İktidar partisi, “Asil Urfahlar ve Kahraman Antepçiler” e yirmi yedi yılın sonunda “karnınızı doyuracağız”, “yöreneze şu ve bu hizmetleri veya kamu yatırımlarını getireceğiz” istikametine bir şey söylemezse, birileri söyler ve vatandaş da ona inanır. İktidar da bütün devlete, eğitime, bürokrasiye ve kitle iletişim araçlarına hâkim olduğu halde, halka bir şey vaat edemediği için “mütevazı” bir ölçüde bile sesi çıkmıyor sanır. Aslında İktidarın propaganda imkânları mütevazı değil, çok aşırıdır bile. Ancak vatandaşın karnı ekmeğe aç ve lafa toktur, onun için Uran'ın partisini pek şevkle dinlemiyor ve onlar da sesleri çıkmıyor sanıyorlar.

Muhalefetin seçim güvenliğini bahane ederek seçime katılmamasının tartışılmasını da eleştiren Uran, seçim yasasında eleştiri konusu olan bütün hususları, Demokrat Parti idarecilerinin de görüşlerini sorarak değiştirdiklerini, ancak onların hem hâlâ görüş bildirmediklerini, hem de seçim güvenliği yok bahanesine sığınarak seçime katılmamayı düşündüklerini şikâyet etmiştir. Konuşmasında bütün seçim emniyetini sağlayarak onların elinden bu seçim güvensizliği kozunu alacaklarını söylemiştir. Bu noktada değişmesi gereken bir zihniyete temas ederek, değişmesi gerekenin kendileri değil “parti mülhazalarıyla her ne pahasına olursa olsun seçime katılmama kararını daha evvelden vermiş olanlardır” demiştir²⁸. Ancak kendilerinin olaylı 46 seçimindeki menfi rollerini hiç hatırlamaz görüldüğü gibi, herkesin de o dönemi unuttuğunu farz eder gibidir.

Tek parti politikacısının temas ettiği diğer bir konu da “içeride birlik ve beraberliğin tam bir ahenk içinde yürümesini” istemesidir.²⁹ İkinci Dünya Harbi bitmiş ve silahlar susmuştur. “Artık sel gibi insan kanı akmamakta, yeni yeni harabeler yaratılmamaktadır.” Ancak dünyaya hâkim olan “gönüllere ferahlık veren tabii bir sükûnet değil, henüz tatmin edilememiş ihtirasları her an coşturmağa fırsat bekleyen ve hiç de emniyet telkin etmeyen bir sükûnettir. “Doğu Avrupa milletleri Rus nüfuzu ve esareti altındadır.” Ruslar çeşitli ülkelerde kurdurdukları komünist partiler marifetiyle ülkeleri karıştırmakta, mesela “Yunanistan’da kardeşi kardeşe kırdırmaktadır.” Bizim boğazlarımız üzerinden de Akdeniz’e inmeye çalışmaktadır. “Ne hazin bir tecellidir ki Rusya dışında masum insanlar komünizmden bir ideal umar.” Hâlbuki komünistlerin ve Rusların amacı dünyayı “İslav hâkimiyeti altına almaktır.” Halkın ıstırap ve sefaletinden yararlanarak, onları “kendî yurtlarında, kendî idarelerine karşı ayaklandırmak için komünistlerin dünyaya vaat ettiği komünizm cennetinin hakiki durumunu bizzat Rusya’da görmek imkânı olsa, beşerin bugünkü ıstırabına derhal manevi bir çözüm bulunurdu. Fakat Ruslar, bu komünist cenneti demirperdelere sıkı sıkı örterek kimseye bir şey göstermeye cesaret edemiyorlar. Böylece o cennete nasılsa düşmüş olan bedbahtların ah u eninini de boğuyorlar.”

Bundan sonra lafı Türk Rus ilişkilerine getiren konuşmacı, Rusların bizden toprak ve boğazlardan üs talebini dile getirerek,³⁰ bizim rejimimize hayran olan dünya ülkeleri olduğunu söylemiştir. Ona göre “Dost Amerika takdirkârlığı ise bizi harp malzemesi yardımıyla mütemadiyen kuvvetlendirmeye” çalışmaktadır. Bu durumda kalkınmaya fazla kaynak ayıramayacak olan Türkiye hudut beççiliği için güçlü

²⁷ BCA, **CHP K.** 490.01. / 726. 485.1. Burada Antalya ve Konya illeri CHP Aydın “Saylavı” Adnan Menderes tarafından teftiş edilmiş, il merkezi ve ilçelerde kaç serbest çalışanın mevcut olduğu ve kaçının partili olduğu, “teşkilata bağlanma” oranları vs. rapora kaydedilmiştir.

²⁸ Antep konuşması, s. 46.

²⁹ Antep konuşması, s. 45; Urfa konuşması, s. 30.

³⁰ Bu konuya anlarında da yer ayırmıştır. Bkz. **Hatıralar**, s.352–353, 424–425. Bugünlerde bazıları bu Rus taleplerini inkâr etmeye çalışmaktadırlar. Hâlbuki başta Fahir Armaoğlu ve Feridun Cemal Erkin olmak üzere bütün siyasi tarih ve diplomasi kitaplarının ilgili bölümlerinde bu konu yeterince aydınlatılmıştır.

bir ordu besleyecektir.³¹ Ancak mademki ABD silah ve mühimmat yardımı yapıyor ve “hudut bekçiliği” için katkıda bulunuyor, daha az asker ve daha küçük bir ordu ile yetinmeyi ve oradan tasarruf ettiğimiz sermaye ile yurt kalkınmasını hızlandırmayı gündeme bile getirmiyor.

Bundan sonra Urfalıların kahramanlığından, Türk’ün yurt bütünlüğünden, birlik ve beraberlikten bahsederek, “*bir Urfalı asaletini ruhunuzda ve kanınızda taşıdığınız için*” gibi hamasi sözlerle seçmenleri ve partilileri teşci’ye yönelik konuşmasını bitirmiştir.³²

Aynı içerikli konuşmaların Antep’de de sürdüğünü görüyoruz. Parti, kurultay kararları ve değişmez parti ilkeleri gibi sözlerden sonra “*Vatan sınırları içinde müşterek bir Türk milli hüviyeti, bizim milliyetçiliğimizi; vatandaşlar arasında tam bir vicdan hürriyeti, bizim laikliğimizi; bugünün garp medeniyeti zihniyetine samimi intibak, bizim inkılâpçılığımızı; geçmiş uzun durgunluk devrelerinin geriliğini tez elden giderme gayretleri ve tedbirleri bizim devletçiliğimizi ifade eder*” sözleriyle fikirlerini özetlemiştir.³³ Bundan sonra okulda ders veren bir öğretmen edasıyla partinin ilkelerini bir bir anlatan Uran, bazen çok basit seviyeli ve içi boş laflar da etmiştir: “*Partimizin adı da Cumhuriyetçiliğimizle halkçılığımızı açıklar. Böyle ayrı istikametlerden milletimizin itilasını ve yurdumuzun inkişafını sağlama yolunda birleşen Parti gayretlerimiz bizim altı umdemizi belirtir. Biz Partimizin bu altı umdesini, aynı zamanda Partimizin hüviyetini de açıklayan altı okla remizlemiş bulunuyoruz. Ve altı oku da Partimizin banisi Atatürk’ün aziz bir emaneti olarak kalbimizin üstünde taşıyoruz. Daha açık bir ifade ile umdelerimizin remzi olan altı oka kalbimiz üstünde yer vermekle, hem aziz bir hatırayı ebedileştirmiş; hem de üzerimize aldığımız yurt davasının kutsiyetine inancımızı belirtmiş oluruz.*”³⁴ Dikkatle okunursa görülecektir ki, bu son paragrafta halka aslında hiçbir şey söylenmemiştir. Orada hazır bulunan dinleyenlerin bildiği şeyler, partimiz, ilkelerimiz, umdelerimiz, yurt davasının kutsiyeti, altı oku sinemizde taşıyoruz... Hep bilinen, devamlı tekrarlanan ve yeni bir şey getirmeyen yuvarlak laflar. Bir seçim öncesinde halk, devletin bütün hücrelerine kadar nüfuz etmiş güçlü bir iktidarın mensubu olarak Hilmi Uran’dan bölgeyi ve ülkeyi kalkındırarak ciddi ve çağdaş müjdelere beklerdi. Bu beklentiler karşılansaydı herhalde “garp cephesinde yeni bir şey yok” diyerek ümidleri kırılmış halde hane-i fakiranelerine avdet etmişlerdir.

Uran milliyetçilik anlayışlarını tanımlarken de “*geniş vatandaş kitleleri arasında ve müşterek vatan sınırları içinde dil gibi, din gibi, ırk gibi, kültür, ülkü, tarih gibi ve mukadderat gibi bütün ruhi ve tabii bağları Türk milliyetçiliğimizin esas ve dayanağı diye kabul ederiz*” ifadelerini kullanmıştır. Bu milliyetçiliğin, yurt bütünlüğünü ve iç tesanüdü temine yönelik Kemalizm inkılâbının millet anlayışına bağlı olduğunu da ifade etmiştir.³⁵

Laikliği vatandaşlara tanınan “*geniş vicdan hürriyeti*” olarak tanımlayan Uran, bunun “*vatandaşlık bağlarını kuvvetlendiren ve müşterek bir vatan sevgisini yurt içinde hâkim kılmaya çalışsan*”, “*ana inkılâp davamıza ve iç milli tesanüdümüze*” yarayan bir ilke olduğunu belirtmiştir. Laikliğin hâkim olduğu ülkelerde vatandaşa kanunların menetmediği ibadet ve ayini yapıyor diye karışılmaz.³⁶ Burada klasik bir laiklik tanımı yapıldıktan sonra “*bunun din gevşekliği ile hele dinsizlikle hiçbir alakası*” olmadığı, bilakis “*dindarlığa hakiki hürmeti Türk inkılâbının*” gösterdiği belirtilmiştir. “*Mekteplerde ihtiyari din dersleri okutma, imam-hatip yetiştirme kursları açma ve bir ilahiyat fakültesi kurma... gibi son alınan kararlar ise bir taraftan ayrı bir muallim tutarak çocuklarına din dersi verdirmekte ve bundan ıstırap çekmekte olan vatandaşlara büyük kolaylıklar sağlamış; bir taraftan da artık layıkıyla yetişmemekte ve yoklukları dinî bir sıkıntı uyandırmakta olduğu görülen din meslek adamlarının yetişmesini temin etmiş bulunmaktadır. Bütün bunlar bizim laiklik prensibimizi zedelemeksizin vatandaşlarımızın ruhi ve dini ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedef tutan kararlar olmuştur. Kanunun men etmediği herhangi bir din ve mezhepte bulunduğu için hiçbir Türk vatandaşı kimsenin muahezesine maruz kalmadan yurt içinde vicdan serbestisine mutlak surette*

³¹ Urfa konuşması, s. 30–31.

³² Urfa konuşması, s. 32–33.

³³ Antep konuşması, s. 39.

³⁴ Antep konuşması, s. 40.

³⁵ Antep konuşması, s. 40–41.

³⁶ Tek parti döneminde Boyabat’ta bir grup insan açıkta toplu halde izinsiz namaz kıldılar diye haklarında soruşturma açıldığını biliyoruz. Bu konuda bkz. BCA. 051. 4. 30. 25.

*mazhar bulunduğu ve bunların sıkı bir vatandaşlık tesanüdüne hizmet edeceğini kabul ediyoruz*³⁷ ifadeleriyle sözlerini sürdürmüştür. Tarihte dinî hislerin tahrik edilmesiyle birçok kanlı olayların cereyan ettiğini söyleyen konuşmacı, bu yollarla “bizim iç nizamımızı ve geçim ahengimizi bozma isteyecek bozguncu telkinlere iltifat” edilmemesini özellikle belirtmiştir³⁸.

Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri nasıl gördüğünü şu sözlerle belirtmiştir: “İçeride bize üzüntü verecek mühim hiçbir meselemiz yoktur; emniyet ve huzur kemalindedir. Dünya ağır şartları içinde biraz batı de olsa ekonomik durumumuz normale gitmektedir. Vatandaşların kültür standardı seri bir tempo ile muttasıl yükselmektedir” Ülkemiz için “itila ufukları da ümit verici haldedir. Bilhassa kıymetli dostumuz Amerika’nın maddi manevi yardımları bütün kalkınma sahalarımıza hayat vaat eder durumdadır. Ziraatımız, maden servetimiz, kömür havzamız, enerji kaynaklarımız, teknil kara ve deniz nakil şebekemiz bu yardımdan hissesini almaktadır ve alacaktır. Hükümetimiz bütün millî ihtiyaçlarımız üzerine el koymuş, dikkatini teksif etmiştir; vergi rejimimiz islah yolundadır. Hükümet çalışma sistemimiz islah yolundadır. Memurlar kanalından gelen büyük üzüntü giderilme yolundadır. Zirai kredi her ziraat branşı için artırılma yolundadır. Topraksız vatandaşlara kendi toprağında çalışma imkânlarının sağlanması hızlandırılma yolundadır. Orman ıstırapı kaldırılma yolundadır”³⁹. Buradaki “düzeltme yolundadır” ların anlamı aslında hiçbir şeyin düzelmediğidir. Zira politikacı esnafının çok basit bir düzenlemeyi bile büyük reformlar olarak sunma istidadı ve temayülünde olduğu biliniyor. Üstelik Uran anılarında hiçbir şeyin düzelmediğine dair bilgiler de vermiştir. Ancak onlar tabiatıyla seçmene itiraf edilemezdi. 1945 Yılında Kars’a yaptığı bir gezi hakkında yazarken 1919 gezisinden itibaren geçen 26 yılda Kars’ta hemen hemen hiçbir şeyin değişmediğini, “Kars kasaba olarak hemen hemen bıraktığım gibi idi” sözleriyle anlatmıştır⁴⁰. Gerçi anıların başka bir yerinde Kars’ta değişiklikler gördüğünü de itiraf etmiş olduğunu belirtmeliyiz. Kendisine Halkevi’nde müsamereler ve halk dansları izletmişler. Bu konuda şu yorumu yapıyor: “Karsa ilk gelişimde ve orayı terk edip çıkışında Kars’ta böyle kadınlı erkekli toplantılar yapılmazdı. Bu nezih toplantı lâyık Cumhuriyet idaresinin Karsa kadar uzanmış medeni ve içtimai inkılâbı eseri idi ve ben bu defa Erzurum’da da Kars’ta da **tek değişik hal olarak**, bu medeni ve içtimai hali bulmuştum.”⁴¹ Sonuç olarak 26 yılda Kars sosyo-ekonomik yönden hiç değişmemiş, “lâyık Cumhuriyet idaresi” insanlara ancak “kadınlı erkekli” toplantı ve dansları öğretebilmiştir.

Uran konuşmasının sonunda “Gazi yurttaşlarım” diye başlayarak, gerçek kalkınmanın halk ve hükümet çabalarının birleştirilmesiyle olacağını ifade etmiş, fikir ayrılıklarının rejime bağlılığa halel getirmemesini, yakın tarihte olduğu gibi birlik ve beraberlik içinde yeni başarılarla ve güzel günlere ulaşacağımızı söylemiştir.

Uran’ın ertesi yıl yaptığı radyo konuşması da dikkate değer veriler sunmaktadır. Radyoda da muhteva olarak oldukça kısır kalan bir durum söz konusu olmuştur. Özetle

—Seçim kanunu ve takvimi hakkında bilgiler verilmiş;

³⁷ Hilmi Uran bu sözleriyle bir yanlış düzeltmektedir. Türkiye’de günümüze kadar bazı vatandaşlarımızda Demokrat Parti’nin laikliğe darbe vuracak icraatlar yaptığı, mesela din eğitimi serbest bıraktığı kanısı yaygındır. Hâlbuki bu dine dönüş ne DP’nin ne de CHP’nin eseridir. Demokrasinin sonucu ve gereği olarak katı tek parti sistemindeki tavrımızı çok partili sisteme geçerken yumuşatmak, halka taviz vermek zorunda kalıyorsunuz. Bilindiği ve bu konuşmada görüldüğü üzere ilk tavizi de bizzat İsmet Paşa’nın CHP’si vermiş, en az onlar kadar Atatürkçü ve laik olan Celal Bayar’ın DP’si de onların bu yolda takipçisi olmuştur. Doğrusu da budur. Zira din tarih boyunca insanlığın keşfettiği en etkin kitle eğitim ve iletişim aracıdır. Bu durum, toplumlarca hissedildiği için ufukta muhalefet belirince CHP din okulları açmaya başlamıştır. 25 Kasım 1948 de ilkokullarda velilerin isteğine bağlı olarak din dersi okutulması kararı çıkarılmıştır. 16 Şubat 1949 da ise din dersi mecburi hale getirilmiştir. Aynı yıl 4 Haziran’da da Ankara İlahiyat Fakültesi’nin kuruluş yasası çıkmıştır.

³⁸ Antep konuşması, s. 41–42.

³⁹ Antep konuşması, s. 46–47.

⁴⁰ **Hatıralarım**, s. 425.

⁴¹ **Hatıralarım**, s. 426. Burada biraz da muziplik eseri hafızamızı zorlayarak benzer başka bir olayı hatırladık: A. Slade, Michaud ve Mac Farlane gibi batılı gözlemcilerden derlediği bilgilere göre Tuncer Baykara’nın tespiti: Adamlar batı bilim ve edebiyatı henüz Türkiye’ye gelmediği Tanzimat Dönemi’nde balo, içki, kumar ve dans Türkler arasında yayılıyor diye bunları medeniyet göstergesi olarak sunmuşlar. “civilisation yolunda üç dev adım atılar: Kadınlarda dansettiler, açık olarak içki içtiler ve kâğıt oynadılar.” Bakz. Tuncer Baykara, **Osmanlılarda Medeniyet Kavramı...** İzmir 1992, s. 24–27.

- İki dereceli seçime övgüler yapılmış: daha demokratik bir seçim olduğu ve gelişmiş ülkelerde tercih edildiği vurgulanmış;
- Seçim güvenliğini sağlama garantisi verilmiş;
- 1946 Seçimlerinden itibaren geçen 4 yılda halkın demokrasi kültürünün geliştiği ve şaibesiz bir seçim beklenildiği anlatılmış;
- İnkılâp prensiplerine bağlılık unutulmamış;
- Halkın reylerine saygılı olunacağı ve sonuçlara sadık kalınacağı anlatılmıştır.

Ancak maddeler haline getirdiğimiz bu konuşma metninde de halktan oy isteyen bir siyasi parti hatibinin üslubu ve anlayışını görmek mümkün değildir. Vatandaşlara ne bir kalkınma planı sunulmuş; ne de ekonomi, bayındırlık, temel haklar ve demokrasi konusunda bir vaatte bulunmuştur.⁴² Biz konuşmaları muhtevadan yoksun bulunca bunun sebebini araştırırken bulduğumuz sonuç bizi daha da şaşkınlığa itti. Bütün konuşmaları hazırlıklı olarak yaptığını, memleketin tamamına hitab ettiğinin bilincinde olduğunu belirterek anılarında şu ifadeleri yazmıştır:

“Benim Genel Başkan Vekili iken yaptığım tek mil konuşmalarım, sadece fikre hitab eden konuşmalar olmuştur⁴³. Bir parti şefi için bu belki bir kusurdur, fakat hakikat olduğu için söylemeye mecburum ki, bu da benim mizacım icabıdır. Ben inandığım şeyleri, karşımdakilere telkin edebilmek için onların heyecanına sığınmaya lüzum görmez ve onların hislerine değil, mantıklarına hitab ederdim.” Yazının devamında muhalefet partilerinin hükümet icraatlarını tenkit ettiğini, halkın sıkıntılarını işlediklerini, iktidara gelirlere yapacakları icraatların listelerini verdiklerini, bunların normal olduğunu isabetli olarak aktaran Uran, iktidar partisi adına yapılan konuşmalarda, böyle vaatlerin verilemeyeceğini ve daha çok hükümetin müdafaası niteliğinde konuşmalar yapılacağını ifade etmiştir. Sadece halkın “dertlerini ve şikâyetlerini dinliyor, onların partiye bağlılıklarını sağlayacak münasip konuşmalar yapıyordum”⁴⁴ sözleri gayet tabiidir ki anlaşılıyor. Muhalefet partileri gibi vaatlerde bulunmayan, ama kuru kuruya dert dinleyen bir iktidar partisi... Muhalefet için “gözünü yumarak ulu orta vaatler yapan”⁴⁵ suçlamasında bulunup ardından da seçimi kaybedince milleti “nankör”lkle suçlayan muktendir siyasiler.

SONUÇ

Bu konuşmalar incelendiğinde, demokrasiye geçiş döneminin iktidar mensubu olarak bir politikacının ülke yönetimi, çok partili hayat ve iktidar-muhalefet ilişkileri gibi konulardaki görüşlerini halka hangi açılardan yansıttığını görüyoruz. Bunları şöyle sınıflandırmak mümkündür.

1)Halka hiçbir şey vaat edilmemiş, ancak boş yere ümit de verilmemiştir. Bölgenin problemleri hiç gündeme getirilmemiş, genel konular ve yuvarlak ifadelerle yetinilmiştir. Muhalefetin ekonomik sefaletten bahsetmesine kızarken, kendisi sefaletin bulunduğunu inkâr etmemiştir. Hatta ara sıra halkın acılarından söz etmiştir.

2)Her tek partili gibi, “*partimizin ilkeleri*”, “*inkılâbımız*”, “*işlerimizin düzelme yolunda*” olduğu, dünyanın bize hayran olduğu, komünizmin ve Rusya’nın uğursuzluğu, Amerika’nın dostluğu gibi ideolojiye ve konjonktüre endekli işlerden bahsedilmiş; ancak diğer tek parti rejimlerinde olduğu gibi egosantrik kalkınma teorilerinden dem vurulmamıştır.

3)Halkın karşısına somut ve gerçekçi politik vaatlerle çıkılmadığı gibi, “*Kayseri’ye liman getirme*” vaadini andıran siyasi yalanlara da tevessül edilmemiştir.

4)İç ve dış düşmanlardan söz edilmiş, dinin siyasete alet edilmesinin yanlışlığı anlatılmış; ancak tek parti döneminde din eğitiminin ihmal edilmesinin mahsurları da kabul ve itiraf edilmiştir.

5)Milliyetçilik tanımı yapılmış, Atatürk ilkelerine bağlılık vurgulanmış, Antep ve Urfa halkına - ciddi vaatler yapılmadığı için olmalı- bol bol “*kahraman*”lık sıfatları ile hitap edilerek olay geçirilmiştir.

6)Bölgenin etnik ve kültürel yapısıyla ilgili CHP Teftiş Raporlarında dile getirilen konulara burada temas edilmemiştir.

⁴² **Hatıralarım**, s.567–568.

⁴³ “Fikre hitabeden konuşma” ne demek, pek anlaşılıyor. Bir ideolojiye, fikriyata dayalı mı demek istiyor, yoksa mütefekkirane sözler mi diyor? Bu konuşmalar fikre hitap ediyorsa fikre hitap etmeyen nasıl olur merak ediyoruz.

⁴⁴ **Age**, s.503–505.

⁴⁵ **Age**, s. 576.

7) Muhalefetle polemiklere girilmiş, özellikle seçim emniyetinin sağlandığı ve muhalefetin seçimden kaçması için gerek kalmadığı vurgulanmıştır.

8) Yeri gelince özeleştirisi de yapılmış, siyaset ve ekonomide kusursuz olmadıklarını kabul etmiş, ama bunların muhalefet tarafından dile getirilmesine tahammül edemeyen bir üslupla karşılık verilmiştir. Kendilerinin hata ve sevaplarıyla ortada olduklarını vatandaşın serbest iradesiyle reyini beğendiği partiye vermesini istemiştir.

9) CHP'nin bir inkılâp partisi olduğunu ve ilkelerini savunmayı sürdüreceklerini bildirmiştir.

10) Çok partili rejimin CHP'ye yaradığını ve dinamizm kazandırdığını anlatmıştır.

Hilmi Uran'ın iki ildeki konuşmaları 1949 yılında, diğer bir ifadeyle 50 seçimleri öncesinde yapılmıştır. Bu konuşmalarda bizzat kendisinin ifadesiyle “*çeşitli partiler rejimi*” konusunda acemilikler göze çarpmaktadır. İktidar partisi mensubu olduğu halde devlet gücünü kullanarak bile olsa halka hiçbir şey vaat edilmemiş, halkı ilgilendiren yurt ve bölge sorunlarına bir çözüm getirme vaadinde bulunulmamıştır. Ne politikacı yalanı ne de yapılabilir gerçek projeler söz konusu olmuştur. Dolayısıyla konuşmalar çok partili rejimle karşılaştırılınca,

a) Halkı kandırmaya yönelik yalanlar yoktur.

b) Halka hizmet için kafa yormaya gerek duyulmamıştır. Bir siyasi rakipten, bir muhaliften daha iyi olduklarını ispatlamak gibi bir endişeleri yoktur.

c) Daha önce tek parti nutuklarında gördüğümüz halkın mutlaka kendilerine tabi olması gereken bir varlık olduğu inancı terk edilmeye çalışılmakta ve halkın kendilerinin (Tek Parti'nin) kılavuzluğu altında, kendilerine sadık kaldığı sürece mutlu olacağı ve ilerleyeceği, başkalarına inanırsa yanlış yapacağı, esarete ve geriliğe-gericiliğe düşeceği inancı dile getirilmemeye özen gösterilmektedir. Bu görüşler yerine iki partinin fikirlerini halkın incelemesi ve hangisini beğeniyorsa onu seçmesi istenmektedir.

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz: O ana kadar tek parti politikacıları halka karşı vaatlerinde ondan oy isteyen bir kimlikle hareket etmiyorlardı. Bu politikacı tipine göre, kendileri halkın kurtarıcısı ve kılavuzudur. Onlar halka hiçbir şey vaat etmeye borçlu ve mecbur değillerdir. Halk onlara borçludur. Ebediyen itaat etmek ve iradelerini “milli irade” sayıp boyun eğmek durumundadır. İlk defa Uran'ın konuşmalarında bu zihniyet ve hitap tarzının değişmeye başladığı görülüyor. Bu da çok partili hayatın bir artışı sayılmalıdır. Ancak yine de halkın oy vermesini sağlayacak vaatler yerine “*birlik beraberlik*” vaazları niteliğindeki konuşmalar, halkın oyunu nasıl olsa kendilerine vereceğini kabul eden ve halka bunun için bir şey vaat etmeyi gereksiz bulan, ancak halkın uslu durmasını sağlayacak araçlara ve tembihata önem veren bir politik yaklaşım tarzının göstergesidir.